

Recensies

De georganiseerde verwondering

Jola Klein

Recensie van: A. Hoogendijk, *Spreekuur bij een filosoof*, Veen Uitgevers 1988.

De vooronderstelling dat praten over allerlei levensproblemen heilzaam is voor mensen, maar in onze cultuur niet vanzelf komt doch liefst georganiseerd moet worden, lag ten grondslag aan de praatgroepen die opbloeden in de jaren zestig en zeventig. Hetzelfde idee wordt nu geëxploiteerd in filosofische praktijken, waar bezoekers de mogelijkheid wordt geboden hun problemen met een filosoof door te nemen. Deze praktijken hebben niets gemeen met de selfsupporting praatgroepen van toen, ze weerspiegelen de nieuwe tijdgeest waarin individualiteit en deskundigheid centraal staan.

Het idee van filosofische praktijken is gelanceerd door de Duitse filosoof Achenbach en in de jaren tachtig overgewaaid naar Nederland. Volgens Ad Hoogendijk, oprichter van de eerste filosofische praktijk in Nederland, functioneren hier tegenwoordig vijftig praktiserende filosofen; ze geven het blad "Filosofische praktijk" uit. Het Amsterdamse hotel "De filosoof" speelt een belangrijke culturele rol in het milieu van praktiserende filosofen.

Van Ad Hoogendijk verscheen in april 1988 het boek *Spreekuur bij een filosoof*, met veel materiaal dat een beter inzicht geeft in het wonderlijke verschijnsel van filosofische praktijken. Lectuur van het boek doet, ondanks alle vaagheid en soms aandoenlijke naïviteit van het betoog de lezer beseffen dat hij getuige is van de onstuitbare opkomst

van de filosofische professie. Degeen die de situatie op de arbeidsmarkt voor academici aandachtig volgt, zal zich daar misschien niet over verwonderen. Vanaf het begin van de jaren tachtig staat een klein leger van werkloze filosofen te trappelen om een combinatie van kennis, kunde en inzetbaarheid op de markt uit te baten. De beschikbaarheid van filosofen was echter niet genoeg om een nieuwe professie te laten ontstaan. Er moesten diensten gecreëerd worden die een filosoof zou kunnen verlenen. Hoogendijk en het blad *Filosofische praktijk* geven een beschrijving van deze diensten en proberen met grote overgave de gebruikswaarde van dergelijke diensten aan te tonen.

Deze laatste onderneming lijkt weinig geslaagd, maar ik betwijfel of dat iets uitmaakt voor de ontwikkeling van de professie. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat de filosofische praktijken hun oorsprong vinden in de versluisde maar misschien niet onjuiste gedachte, dat beschikbaarheid van diensten tevens de vraag ernaar creëert.

De gebruikswaarde van de filosofische diensten is echter het hoofdthema van Hoogendijk's boek, waardoor ik mij gedwongen acht er verder op in te gaan. De gebruikswaarde van de diensten van de praktiserende filosoof probeert Hoogendijk langs twee lijnen aan te tonen:

- Ten eerste door het beïnvloeden van de behoefteperceptie. Er wordt vanuit gegaan dat de mens behoefte heeft aan het praten over levensvragen. In de huidige maatschappij is te weinig ruimte voor dergelijke gesprekken. Om die stelling te illustreren behelpt Hoogendijk zich met de film *Imperative* van de Poolse regisseur Zanussi. In die film kan de hoofdpersoon, een natuurkundige zijn vragen over de zin van het leven aan niemand kwijt. Mensen erkennen deze problematiek niet of willen juist met alle geweld eigen oplossingen overdragen. De filosofische praktijken kunnen deze lacune opvullen. De ideale praatpaal voor

dit soort gesprekken is immers een praktiserende filosoof, concludeert Hoogendijk. Deze filosoof, aldus Hoogendijk, staat open voor levensvragen en staat afzijdig tegenover oplossingen. Zijn taak is slechts het bewaken van helderheid en samenhang binnen het door de bezoeker aangegeven denkkader.

- Ten tweede door de marketing van het beroep. De cliënt moet er dus van overtuigd worden dat de geboden oplossing de enige, de beste en/of de goedkoopste is (1). Een grote plaats in het boek van Ad Hoogendijk neemt het aanscherpen van verschillen tussen filosofische en therapeutische praktijken in. Als belangrijkste verschil noemt Hoogendijk de 'neutraliteit' van de praktiserende filosoof, zijn openheid naar de bezoeker toe en de absolute gelijkwaardigheid in de relatie tussen bezoeker en filosoof, hoewel de één door de ander betaald wordt. De naam 'bezoeker' die Hoogendijk voor zijn cliënten introduceert moet deze gelijkwaardige relatie en het onderscheid met therapeutische praktijken dekken.

Om de diensten van filosofen beter te verkopen gebruikt Hoogendijk een hulpstrategie: het beïnvloeden van de domeindefinitie. Het domein van praktische filosofie is de filosofische dimensie van het leven. Het leven wordt gezien als constante bron van verwondering: "voor de filosoferende mens blijft de mens vooralsnog een wandelend mysterie" (2). De verwondering, de filosofische dimensie van het leven moet niet ondergeschoven worden, maar met zorg verpleegd worden, zegt Hoogendijk. De verwonderling uit zich door het stellen van vragen. Hoogendijk melkt daarbij het thema "filosofie stelt vragen, geeft geen antwoorden" volledig uit. Ik vraag me af in welke mate deze opvatting over

- 1 T. van der Krogt, *Professionalisering en collectieve macht*, Den Haag 1981, p. 138.
- 2 A. Hoogendijk, *Spreekuur bij een Filosoof*, Utrecht 1988, p. 38.

filosofie hier gebruikt wordt om de vrijblijvende wijze van een filosofisch gesprek te legitimeren, waar geen criterium bestaat voor kennisoverdracht of het bijdragen tot een oplossing. Alleen de bezoeker wordt geacht uit te maken of hij waar voor zijn geld kreeg (3).

Bedenkingen tegen de in het boek gepresenteerde filosofische praktijken heb ik vooral omdat Hoogendijk, bij hoog en laag, hun openheid naar alle mogelijke denkstromingen benadrukt. Is deze openheid symptoom van kleurloosheid of juist van angst voor het bekennen van kleur? De lezer ontkomt ook niet aan de indruk dat de filosofische praktijken vanuit een nogal bepaalde visie op werkelijkheid en filosofie opereren:

- de veronderstelling van Hoogendijk dat de meeste conflicten voortkomen uit gebrek aan kennis klinkt zeer positivistisch. Het voorbeeld van een kraker en een middenstander die tot wederzijds respect en begrip zouden komen als ze op elkaars argumenten in zouden gaan in een filosofisch gesprek, doet op zijn minst naïef aan (4).

- Hoogendijks koketterie in de richting van postmodernisme (5) moet slechts opgevat worden als een verkoopstunt. De institutie van filosofische praktijken die uitgaat van de eenheid van het subject is tegenstrijdig met postmoderne subjectdeconstructie. Ook het begrip van epistemologische breuken valt niet te combineren met het concept communicatie in filosofische praktijken.

Met gemengde gevoelens begroet ik deze ontwikkeling: het praten over levensvragen is een amusant, onschadelijk, en misschien zelfs leerzame activiteiten, dat je er geld mee kunt verdienen,

3 A. Hoogendijk, op. cit., p. 110.

4 A. Hoogendijk, op. cit., p. 28.

5 Ik refereer hier niet alleen aan het boek maar ook aan de lezing van A. Hoogendijk die hij hield in het hotel "De filosoof" op 8 juni j.l. In die lezing poogde Hoogendijk verbindingen van filosofische praktijken aan te tonen met postmodernisme.

kan ik als werkloze filosoof niet anders dan toejuichen. Wel ben ik er nog steeds niet van overtuigd dat de bezoeker, wat betreft levensproblemen, aan de praktiserende filosoof meer heeft dan aan elke andere intelligente gesprekspartner en, wat betreft belangstelling voor filosofische kennis, meer bij hem gebaat is dan bij een cursus filosofie op de Open Universiteit.

Hans Achterhuis zou hier ongetwijfeld stellen, dat weer een maatschappelijke terrein verklaard wordt tot terrein van deskundigen. Voorlopig is het nog niet zo ver. Met de bezuinigingen in de gezondheidszorg is het niet zo aannemelijk dat het ziekenfonds onze dagelijkse portie verwondering gaat vergoeden.

Sociologoloog

Guus Meershoek

Recensie van: Dick Pels, *Macht of eigendom? Een kwestie van intellectuele rivaliteit*. Van Gennep Amsterdam, 1987, f. 38,50.

Ieder die tijdens haar/zijn studietijd in de gelegenheid is geweest om een kijkje achter de schermen van het wetenschapsbedrijf te nemen en die niet tevoren door familie of kennissen van zijn naïviteit was beroofd, zal wel dezelfde teleurstellende constatering hebben gedaan: het geestelijk leven van het overgrote deel van de academici wordt niet beheerst door een fascinatie voor het studieobject - zoals het volksgeloof wil - maar door de laatste verwickelingen in een loopgravenoorlog met collega's. Het duurt dan nog even voordat je de wapens waarmee die strijd wordt gevoerd, hebt leren herkennen - het benoemingsbeleid,

de verwijzingen in het notenapparaat van een artikel, de complimentjes in het voorwoord van een boek - maar daarna kun je je bijna niet meer zonder cynisme in dergelijke instituties bewegen. Zouden er nog wel wetenschappers zijn die zich door een overtuigend bewijs laten overtuigen? Hoeveel huichelarij is er nodig om als groep zo goed tegenover de buitenwacht het beeld op te houden van een harmonieuze gemeenschap van belangeloze waarheidszoekers? Zou jij zelf je moreel wel staande kunnen houden in een dergelijke omgeving?

Ik vermoed dat deze ervaring ten grondslag ligt aan Dick Pels' lijvige studie *Macht of eigendom? een kwestie van intellectuele rivaliteit*. De these die hij daarin namelijk verdedigt, luidt in het kort: Intellectuelen worden niet gedreven door nieuwsgierigheid, maar door een nihilistisch streven naar het vergroten van de eigen reputatie. Het enige baken in de onderlinge machtsstrijd die daaruit voortvloeit, is de mening van de tegenstander. Intellectuele rivalen hebben daarom de neiging de eigen theorie aan die van de tegenstander te spiegelen. Ondanks alle onderlinge haat en nijd die een dergelijke rivaliteit met zich meebrengt, profiteren uiteindelijk beide partijen ervan: ze ontlenen er als groep een gestegen maatschappelijk prestige aan.

Een dergelijke typering zou een cynische, maar niet onrealistische, analyse van het optreden van de moderne wetenschapper kunnen zijn. Helaas is deze dat in Pels' studie niet. Pels is helemaal niet geïnteresseerd in de wereld van de moderne wetenschap. Macht of eigendom is een analyse van ruim 2000 jaar sociale en politieke theorievorming. Pels is bovendien helemaal niet in die theorieën geïnteresseerd. Hij gebruikt deze alleen maar om te bewijzen dat theoretici altijd al nihilistische rivalen zijn geweest en dat daarom een nieuwe sociale theorie die dit gegeven verdisconteert, gewenst is. Op die manier maakt hij het de lezer(es) die waarschijnlijk wel daarin geïnteresseerd